

ภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม 7 กับการดำเนินงานในองค์กร*
LEADERSHIP ACCORDING TO THE PRINCIPLES OF SAPPURISADHAMMA 7
AND NEEDS IN ORGANIZATIONS

อดิศักดิ์ จันทร์แพง

Adisak Charnpheang

ร้อย.บก.ข.11 พัน.111

11th Battalion, 111st Battalion

Corresponding Author E-mail: Adisak231997@gmail.com

บทคัดย่อ

ผู้นำในองค์กรต่าง ๆ ควรต้องศึกษาหลักการเป็นผู้นำที่ดีทั้งทางโลกและทางธรรมเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนให้มีลักษณะการเป็นผู้นำที่ดีคือบุคลิกภาพที่ดี มีอุปนิสัยที่ดี และเป็นผู้ที่ฉลาดในหลักการสามารถวางแผนงานต่าง ๆ ได้อย่างดี เพื่อให้ทันต่อโลกและยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แม้ว่าเวลาจะเปลี่ยนแปลงไปเท่าไร คุณลักษณะการเป็นผู้นำที่ดีควรมีติดตัวไว้ เพื่อเป็นแนวทางและหลักการปฏิบัติเพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับคนในองค์กร และเมื่อผู้นำมีการบังคับบัญชาคนที่ดี จะส่งผลให้กิจกรรมหรืองานขององค์กรที่ตนนั้นปฏิบัติ ได้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ได้วางแผนไว้ โดยการบริหารจัดการคนที่ดีพึงรู้ว่าใครสามารถทำอะไร มีศักยภาพเช่นไร เพื่อเป็นการเข้าถึงจิตใจของแต่ละคน เพื่อการปฏิบัติงานที่บรรลุวัตถุประสงค์ที่สูงสุด ให้งานที่องค์กรของตนปฏิบัติไม่มีความบกพร่องหรือบกพร่องน้อยที่สุด สำหรับในองค์กรต่าง ๆ การที่หัวหน้าหรือผู้นำองค์กรมี “ภาวะผู้นำ” เป็นสิ่งที่สมควรศึกษาเพื่อที่จะสร้างองค์กรให้แข็งแกร่ง มีอุปนิสัยที่ดี ลักษณะของการทำงานเป็นมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงาน เพื่อเป็นการพัฒนาองค์กรให้ดีขึ้น และถ้าหากผู้นำองค์กรได้บูรณาการหลักการหลักธรรมของพระพุทธศาสนา คือ หลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ เข้ามาในการบริหารองค์กรจะทำให้องค์กรนั้นมีคุณภาพมากขึ้นทั้งมีคุณธรรม จริยธรรม และปราศจากการทุจริต มีความโปร่งใสภายในองค์กรอีกด้วย

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำ; สัปปุริสธรรม 7

Abstract

Leaders in various organisations should study the principles of good leadership, both worldly and religious, as guidelines for how to behave in a suitable leadership manner, which is a good personality. have a good appearance and a person who is brilliant in principles and can plan various events well to keep up with the world and times that are constantly changing. Good leadership qualities should be present no matter how much time has changed. To provide guidelines and principles of practice to serve as an excellent example for people in the organisation, and when leaders have good command over people, It will affect the activities or work of the organisation that they perform. The planned objectives were achieved. By managing people well, you should know who can do what. What is the potential? To reach

*Received July 2, 2023; Revised August 10, 2023; Accepted August 15, 2023

each person's mind for operations that achieve the highest objectives, Ensure that your organisation's work has no or minimal defects. The head or leader in various organisations has “Leadership” that should be studied to build a strong organisation. And have a good appearance. The nature of work is efficiency and effectiveness. To develop the organisation for the better, if organisational leaders integrate the principles of Buddhism, namely the 7 principles of Sappurisdhamma, into organisational management, the organisation will have higher quality, both moral, ethical, and free from corruption. There is transparency within the organisation as well.

Keyword: Leadership; Sappurisdhamma 7

บทนำ

ภาวะผู้นำนั้นมีการให้ความหมายที่กว้างขวาง ครอบคลุมและหลากหลายมากกว่าเรื่องความกล้าแสดงออก ความกล้าหาญ และการตัดสินใจ โดยผู้นำต้องมีลักษณะและความสามารถในการผลักดัน การนำ และมอบคำสั่งให้การปฏิบัติทุก ๆ อย่างดำเนินการลุล่วงตามเป้าหมายและในลักษณะที่ถูกต้อง ซึ่งต้องประกอบด้วยความกล้าแสดงออกในเรื่องที่ถูกต้อง ความสามารถในการจูงใจ และช่วงจังหวะของโอกาสในการตัดสินใจนั้น เพื่อเป็นการกำหนดและการบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม (นงลักษณ์ สุทธิวิวัฒน์, 2544) โดยใช้บารมีหรืออำนาจหน้าที่ในความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในทุกขณะ เพื่อความสมหวังตามเป้าหมายหรือจุดประสงค์ร่วมกัน ที่ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคี ความร่วมมือกันในกิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงการมีเทคนิคในการบริหารมีคุณลักษณะที่ดีและให้ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ย่อมสามารถกระตุ้นแรงจูงใจให้บุคคลในหน่วยงานได้ (เอกชัย กี่สุขพันธ์, 2530) และเป็นความสามารถในการจัดการให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่มคอยทำงานร่วมกับกลุ่ม และยังหมายถึงอำนาจหน้าที่ที่ติดมากับตำแหน่งผู้ได้บังคับบัญชาด้วย จะมีค่าเมื่อผู้ได้บังคับบัญชาเคารพและเชื่อถือในตัวผู้บังคับบัญชาถือเป็นเรื่องเกี่ยวกับตัวผู้นำโดยตรงที่จะใช้ ความสามารถและใช้อิทธิพลเหนือกว่าผู้ตามนำพาคณะปฏิบัติหน้าที่ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

พระพุทธศาสนาถือเป็นสถาบันหลักหนึ่งของชาติไทย ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมาแต่ครั้งสมัยสุโขทัย การดำเนินชีวิตของคนไทยและวัฒนธรรมต่าง ๆ ได้รับอิทธิพลหล่อหลอมจากหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งได้ฝังอยู่ในชีวิตจิตใจของคนไทยเป็นเวลานาน สามารถสังเกตได้จากผลกระทบที่แสดงออกมาในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ออกมาจากหลักในศาสนาพุทธนั้น ซึ่งการนำมากระทำได้ดัดแปลงให้เกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิต โดยการนำหลักธรรมะมาใช้กับการแก้ไขข้อบกพร่องและปัญหาของสังคม สังคมไทยในปัจจุบันถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญ โดยเฉพาะหน่วยงานและองค์กรทุกระดับ เป็นความจริงว่าองค์กรทุกแห่งจะต้องมีหัวหน้าหรือผู้นำ และผู้นำนั้นจะต้องเป็นคนที่มีความดีมีคุณธรรมจึงจะทำให้องค์กรดำเนินไปอย่างบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และนำพาหน่วยงานไปสู่ความเจริญก้าวหน้า (เนตรพัฒนา ยาวีราช, 2546)

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้นำ

ความหมายของ “ภาวะผู้นำ”

โดยปกติแล้วการดำเนินการไม่ว่าจะเป็นการบริหารคนในสังคมหรือในองค์กรต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชน ปัจจัยที่สำคัญหลักก็คือ ตัวผู้นำหรือหัวหน้าเองที่จะเป็นตัวการในการดำเนินงานต่าง ๆ ให้

ลุล่วงไปได้ด้วยดี ไม่ว่าจะเป็นลักษณะการทำงาน การประสานงาน การติดต่อสื่อสาร กับหน่วยงานต่าง ๆ โดยได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้คำจำกัดความ คำว่า “ผู้นำ” ไว้หลายประการ ดังนี้

ผู้นำ คือ ผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการอำนวยการจูงใจริเริ่มและประสานงานโดยใช้อำนาจหน้าที่ (Authority) และอำนาจบารมี (Power) เป็นเครื่องมือในลักษณะที่เป็นพิธีการ (Formal) และแบบไม่เป็นพิธีการ (Informal) เพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ (อุทัย หิรัญโต, 2520)

ผู้นำ คือ บุคคลที่สามารถชักจูงให้บุคคลอื่นปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ ทำให้ผู้ตามมีความเชื่อมั่นในตัวเขาสามารถช่วยคลี่คลายความตึงเครียดต่าง ๆ ลงได้และสามารถนำกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ (Burby อ้างในปัญญา สวัสดิ์เสรี, 2539)

ภาวะผู้นำ หมายถึง คนที่มีอิทธิพลสามารถที่จะนำกลุ่มของตนให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม เป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับจากกลุ่มและสามารถทำให้คนในกลุ่มคล้อยตามพร้อมที่จะปฏิบัติตามคำสั่งหรือคำแนะนำของบุคคลนั้น และการที่ผู้นำนั้นใช้ความรู้ ความสามารถ อำนาจและอิทธิพลต่าง ๆ ในการชักจูงหรือนำพาผู้อื่น ให้ร่วมดำเนินงานหรือร่วมกิจกรรมของกลุ่มให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ด้วยความเต็มใจ ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำไว้ 4 ประการ คือ (ทองอินทร์ วงศ์โสธร, 2544)

1) ภาวะผู้นำ คือ ความสามารถในการชักชวนหรือชักนำคนอื่นโดยปราศจากการใช้ อำนาจตามตำแหน่งหรือเหตุการณ์ภายนอก

2) ภาวะผู้นำ คือ กระบวนการในการใช้อิทธิพลต่อกิจกรรมของกลุ่มเพื่อกำหนด วัตถุประสงค์ของกลุ่มและทำกลุ่มให้บรรลุวัตถุประสงค์

3) ภาวะผู้นำ คือ เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่ซับซ้อนและสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง

4) ภาวะผู้นำ หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ผลแห่งความสัมพันธ์ก็คือบุคคลหนึ่งในช่วงเวลาหนึ่ง ต้องรับผิดชอบต่อกิจกรรมและสวัสดิการของกลุ่ม

ภาวะผู้นำ คือ คุณสมบัติ เช่น สติ ปัญญา ความดีงาม ความรู้ ความสามารถของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกันและพากันไปสู่จุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ในอค์คัยสูตรโดยกล่าวถึงความเป็นอยู่ของสังคมมนุษย์ที่มาอยู่รวมกันเป็นสังคมที่สงบสุขไม่มีการแก่งแย่งเอาเปรียบซึ่งกันและกัน เพราะมีความอุดมสมบูรณ์ แต่ต่อมาความขัดแย้งเนื่องจากการกระทำ ความชั่ว มีการลักขโมยของบุคคลในสังคมในชั้นแรกจะเป็นการกล่าวตักเตือนกันเองแต่เมื่อมีการประพฤติชั่วอีก จึงมีการลงโทษแก่ผู้กระทำ ผู้ที่จะลงโทษหรือกล่าวตักเตือนได้จะต้องเป็นหัวหน้า หรือผู้นำที่มีอิทธิพลให้เกิดการยอมรับจากสังคมและยอมรับคำตัดสินการให้คุณและโทษตลอดจนให้ ความไว้วางใจในคำตัดสินปัญหาต่าง ๆ ดังปรากฏข้อความว่าครั้งนั้น เหล่ามนุษย์ทั้งหลายจึงประชุมกัน ครั้งแล้ว แต่งก็ปรับทุกข์กันว่าเราถือเอาสิ่งของของผู้อื่นไม่ได้ให้จักได้ขึ้นเพราะความชั่วจากการกระทำเหล่านี้ การกระทำเหล่านั้นจักเกิดขึ้นแก่พวกเรา อย่างกระนั้นเราจักสมมติให้มนุษย์ที่มีศีลธรรมผู้หนึ่งเป็นผู้กล่าวโดยธรรมให้เป็นผู้ตัดสินลงโทษโดยชอบธรรม ให้เป็นผู้ขับไล่บุคคลผู้ที่ ควรถูกขับไล่ ส่วนพวกเราก็จักแข่งข้าวสาธิตให้แก่ผู้นั้น ครั้นแล้วจึงแสวงหาบุคคลผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ มีศีลธรรม และคุณธรรมเป็นผู้นำ ส่วนพวกตนก็แบ่งข้าวสาธิตให้แก่ผู้นั้นภาวะผู้นำใน ที่นี้จึงมีความหมายว่า เป็นความดีงามของบุคคลที่สามารถตัดสินปัญหาและให้ความเป็นธรรมเกิด ประโยชน์สุขแก่สังคมโดยรวม อีกประการหนึ่งประเภทภาวะผู้นำซึ่งพระพุทธเจ้าได้แสดงออกในคำตรัสเป็นบางครั้งคือพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ช่วยให้คนทั้งหลายได้ศึกษาเรียนรู้หรือฝึกฝนตนเอง จนกระทั่งเขาสามารถที่จะข้ามพ้นความทุกข์หรือปัญหาไปถึงจุดหมายได้ข้อนี้หมายความว่าผู้นำไม่ได้มาหยิบยื่นอะไรให้แก่ผู้อื่นโดยตรงแต่มาช่วยให้คนอื่นได้ฝึกตนได้เรียนรู้จนสามารถพึ่งตนเองได้ และช่วยตนเองให้พ้นปัญหาไปหรือทำได้สำเร็จบรรลุจุดหมาย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556)

โดยสรุปแล้ว การเป็นผู้นำที่ดีต้องมี “ภาวะผู้นำ” ด้วย และ “ภาวะผู้นำ” หมายถึง บุคลิกลักษณะของบุคคลที่เป็นการชักจูงใจ ชี้นำ สร้างความเชื่อมั่น สร้างความสัมพันธ์ที่ดี สามารถแก้ปัญหาหรือนำพาบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเพื่อปฏิบัติกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้บรรลุผลสำเร็จและเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกิจกรรมนั้น ๆ ตามเป้าหมายที่วางไว้ โดยไม่เสียผลประโยชน์ในฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอีกด้วย และอาจเป็นการใช้อิทธิพลหรืออำนาจของผู้นำเพื่อเป็นการบริหารงานภายในองค์กรให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยตามระเบียบ คำสั่งและบรรลุวัตถุประสงค์ของแต่ละองค์กร

“ผู้นำ” ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ผู้นำ (Leader) หมายถึง บุคคลใดบุคคลหนึ่งซึ่งรับบทบาทเป็นผู้บริหารประสานประโยชน์ในกลุ่มเสมือนเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มมีอิทธิพลและอำนาจสามารถบังคับบัญชาบุคคลในกลุ่มให้ปฏิบัติตามจนบรรลุผลตามเป้าหมายที่องค์การกำหนดไว้ได้ พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญเกี่ยวกับตัวผู้บริหารหรือผู้นำในการบริหารนี้มาก ดังที่ปรากฏอยู่ในราโชวาทชาดกว่าด้วยคุณสมบัติของผู้นำเมื่อผู้ใดว้ายข้ามแม่น้ำไป โคจ่าผู้ว้ายไม่ตรง โคทั้งหมดย่อมว้ายไม่ตรงไปตามกัน ในมนุษย์ก็เช่นกันผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ (หัวหน้าหรือผู้นำ) ถ้าปฏิบัติไม่เป็นธรรมประชาชนที่อยู่ในการปกครองก็เป็นเช่นเดียวกันแต่ผู้ใดว้ายข้ามแม่น้ำไป โคจ่าผู้ว้ายตรง โคทั้งหมดก็จะว้ายตามโคจ่าผู้ว้ายเช่นนั้นตามกัน ในหมู่มนุษย์ก็เช่นกันผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ (หัวหน้าหรือผู้นำ) ถ้าผู้นั้นปฏิบัติเป็นธรรม ประชาชนในการปกครองก็ย่อมปฏิบัติเป็นธรรมตามโดยแท้ (ขุ.ชา (ไทย) 27/634/149) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

พระพุทธเจ้าถือได้ว่าเป็นผู้นำในทางพระพุทธศาสนาเพราะพระองค์ทรงเป็นสัตบุรุษ โดยใช้หลัก สัปปริสธรรม จุดเด่นของการเป็นผู้นำที่ดี คือ ทรงเป็นผู้รอบรู้ในสภาวะการณ์ของสัตว์ทั้งปวง โดยมีเป้าหมายไปสู่ทางพ้นทุกข์ ดังนั้น จุดเด่นในทางพระพุทธศาสนาก็คือ ผู้นำ เป็นผู้ทำคุณประโยชน์แก่หมู่ชน แก่ญาติมิตร เพื่อนร่วมชุมชน เพื่อนร่วมชาติ เพื่อนร่วมสังคมหรือแก่องค์กรนั้น ๆ โดยใช้หลักสัปปริสธรรมเป็นตัวทำให้เกิดความเป็นผู้นำ เพื่อแสดงให้เห็นถึงแนวความคิดหรือคำสอนเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการบริหารงานเป็นส่วนหนึ่ง (นางอัมพร วงศ์โสภา, 2555)

โดยจะยกหลักธรรมขึ้นมา 1 หลักธรรม คือ หลักสัปปริสธรรม ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 7 ประการ เพื่อแสดงให้เห็นถึงแนวคิดหรือหลักคำสอนเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการบริหารงานในการดำเนินงานในองค์กรว่าจะมีความเกี่ยวข้องกันอย่างไร และลักษณะผู้นำที่ดีควรเป็นอย่างไรเพื่อให้องค์กรของตนเองได้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

“ผู้นำ” ตามหลักสัปปริสธรรม

ความหมายของสัปปริสธรรม

สัปปริสธรรม มีคำอธิบายว่า “ธรรมใดของสัตบุรุษ ธรรมนั้น ๆ นั้นแหละ ชื่อว่าเป็นธรรมของพระอริยเจ้า วินัยของพระอริยะ ก็คือวินัยของสัตบุรุษ วินัยของสัตบุรุษ ก็คือวินัยของพระอริยะ คำว่า อริยะ หรือ คำว่า สัตบุรุษ ก็ได้แก่อริยธรรมหรือ สัปปริสธรรม (อภิ.ธมม.อ. (ไทย) 76/367.) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) การนิยามความหมายของสัปปริสธรรมจึงเป็นเครื่องหมายหรือคุณภาพของบุคคล ดังนั้น สัปปริสธรรมจึงถือว่าเป็นเครื่องหมายของคนดี คนดีจึงควรได้แก่การเป็นผู้นำ ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้แสดงทัศนคติต่าง ๆ เกี่ยวกับคำว่า สัปปริสธรรม ไว้ดังนี้

สัปปริสธรรม 7 หมายถึง คุณธรรม 7 ประการที่บริบูรณ์ในผู้ใดย่อมส่งเสริม ผู้นั้นให้เป็นสัปปริสชนที่เจริญด้วยคุณสมบัติที่ควรแก่ความเคารพนับถือของชนทั้งหลาย ทำให้บุคคลนั้นสามารถปฏิบัติกิจการงานให้บรรลุผลสำเร็จด้วยดีและเป็นหลักปฏิบัติเพื่อทำตนให้เป็นผู้สงบและเป็นผู้มีในทางสงบและสามารถบริหารหมู่

คณะประเทศชาติให้ถึงความสงบความเจริญได้ (สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (อัมฺรฺฐาญฺ), 509)

สัปปุริสธรรม หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมของคนดี ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษมี 7 ประการ คือ 1. ธัมมัญญตา รู้ถึงหลักหรือรู้ถึงเหตุ 2. อัตถัญญตา รู้จุดหมายหรือรู้เหตุผล 3. อตฺตัญญตา รู้จักตน 4. มัตตัญญตา รู้จักประมาณ 5. กาลัญญตา รู้จักกาล 6. ปริสสัญญตา รู้จักชุมชน และ 7. ปุคคลัญญตา รู้จักบุคคล อันเป็นคุณสมบัติในตัวผู้นำ ซึ่งคุณสมบัติ 7 ประการนี้ เป็นองค์ประกอบและปัจจัยซึ่งเกี่ยวข้องอย่างสมบูรณ์ จะทำให้ผู้นำสามารถจัดการ และดำเนินการในการะงานทุกอย่างให้สำเร็จได้ตามเป้าหมาย (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546)

หลักสัปปุริสธรรม 7 หมายถึง หลักธรรมของสัตบุรุษ หลักธรรมของคนดี ผู้ซึ่งมีคุณธรรมประจำใจ ยึดเอาหลักสัปปุริสธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิต บุคคลที่ยึดหลักสัปปุริสธรรม เป็นธรรมประจำใจ จะได้ชื่อว่า เป็นคนดีเพราะเป็นผู้มีเหตุมีผลในการปฏิบัติตน เมื่อบุคคลรู้เหตุและผลแล้วการปฏิบัติตนก็พร้อมด้วยความดี (จ.เปริยญ, 2548)

สัปปุริสธรรม 7 คือ คุณสมบัติของผู้ดี ถ้าบุคคลใดประกอบด้วยคุณธรรม 7 ประการ คือ รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมชน รู้จักบุคคล แล้วบุคคลนั้นจะเป็นคนดี คือ สัตบุรุษในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นคนดี เพราะเป็นบุคคลซึ่งชอบความสงบ ชอบความเป็นกลาง รู้หน้าที่ของตน รู้กาลเทศะ มีเหตุและผลในการปฏิบัติงาน โดยเฉพาะบุคคลซึ่งทำหน้าที่ปกครองผู้อื่น จะสามารถบริหารงานอย่างสะดวก (กถิน อตฺถโยธิน, 2548)

โดยสรุปแล้ว สัปปุริสธรรม 7 ประการ หมายถึง คุณธรรมที่สำคัญสำหรับผู้นำ หัวหน้า ที่ต้องมีภายในตนเองก่อน เพื่อเป็นพฤติกรรมที่สมควร นำยกย่อง และเป็นแบบอย่างที่ดี เพราะผู้นำที่ดีควรต้องรู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมชน และรู้จักบุคคล เพื่อเป็นผู้นำชุมชนและสามารถบริหารสังคมให้พัฒนาต่อไป

สาระสำคัญของหลักสัปปุริสธรรม 7

หลักปุริสธรรม 7 เป็นหลักธรรมที่ได้แสดงไว้ในทศนิกายปาฏิกวรรค โดยมีอธิบายในธัมมัญญสูตร (อง.สตตก. (ไทย) 23/68/143 – 146) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ว่า “ภิกษุประกอบด้วยธรรม 7 ประการนี้ เป็นบุคคลที่ควรแก่สิ่งที่เขานำมาถวาย ฯลฯ เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลกธรรม 7 ประการ คือ 1. เป็นธัมมัญญ 2. เป็นอัตถัญญ 3. เป็นอตฺตัญญ 4. เป็นมัตตัญญ 5. เป็นกาลัญญ 6. เป็นปริสสัญญ และ 7. เป็นปุคคลปโรปรัญญ”

ภิกษุผู้ซึ่งมีคุณธรรม 7 ประการ ย่อมเป็นผู้ควรของการกราบไหว้ เคารพ นับถือ ยกย่อง ของบุคคลทั้งหลาย ซึ่งเป็นผู้มีประโยชน์อย่างแท้จริงของมนุษยชาติ คุณสมบัติ 7 ประการ นั้นคือ

1. เป็นธัมมัญญ หมายถึง เป็นผู้รู้ธรรม หรือรู้หลักธรรมอันเป็นคำสอนที่สำคัญ
2. เป็นอัตถัญญ หมายถึง เป็นผู้รู้ความหมายแห่งภาษิต กล่าวคือ เป็นผู้รู้จุดหมายและรู้จักผลว่า ผลที่เกิดจากการกระทำมีประโยชน์ตรงตามเป้าหมายที่ตั้งไว้
3. เป็นอตฺตัญญ หมายถึง เป็นผู้รู้ตนว่ามีศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา และปฏิภาณมากน้อยเท่าไรตามหลักแห่งอารยวุฒิ 5
4. เป็นมัตตัญญ หมายถึง เป็นผู้ประมาณในการรับปัจจัย 4 กล่าวคือ เป็นผู้รู้จักความพอดี ตามหลักแห่งทางสายกลางและหลักสันโดษ
5. เป็นกาลัญญ หมายถึง เป็นผู้รู้เวลาอันเหมาะสมที่จะปฏิบัติการทำงานต่าง ๆ อย่างเหมาะสม

6. เป็นปรีชาญาณ หมายถึง เป็นผู้รู้วิธีเข้าหาพบประชุมชน กล่าวคือ เป็นผู้รู้จักชุมชนหรือสังคมอย่างถูกต้อง และเข้าใจถึงการดำเนินการอย่างถูกต้องในชุมชนหรือสังคมนั้น

7. เป็นบุคคลปรีชาญาณ หมายถึง ผู้รู้จักเลือกคบให้ถูกต้อง (นางอัมพร วงศ์โสภา, 2555)

จะเห็นได้ว่าหลักสัปติธรรมทั้ง 7 ประการ ที่เป็นคำสอนที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้นั้น ถ้าหากนำมาประยุกต์จะเห็นได้ว่า หลักธรรมดังกล่าวจะครอบคลุมถึงพฤติกรรมที่ผู้นำควรจะมี เพื่อเป็นประโยชน์ในการบริหารกิจการภายในองค์กรและการติดต่อประสานงานระหว่างองค์กรอีกด้วย

บทบาทของผู้นำตามหลักสัปติธรรม 7

การทำงานของผู้นำ ก็คือ การทำงานกับบุคคลและมีหน้าที่ในการนำคน โดยปกติแล้วคนแต่ละคนย่อมมีความแตกต่างกันเป็นเรื่องราวธรรมดา ไม่ว่าจะเป็นบุคลิกลักษณะพฤติกรรม เป็นต้น การทำงานของผู้นำแน่นอนอยู่แล้วว่าต้องเป็นการทำงานที่เกี่ยวข้องกับผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างแน่นอน การทำงานอย่างไรไม่ให้ความบกพร่องหรือมีความบกพร่องน้อยที่สุด

โดยสามารถนำหลักสัปติธรรม 7 มาประยุกต์ใช้ เพื่อให้เกิดการพัฒนาความก้าวหน้าทั้งในด้านประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อนำพาหมู่คณะ องค์กรหรือสังคมไปสู่ความเจริญก้าวหน้าและสงบสุขตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ตามบทบาทของผู้นำได้ดังนี้

1. รู้จักเหตุ ก็คือ รู้จักพิจารณาให้รู้ว่าเหตุใดจึงให้เกิดผลใด ไม่ด่วนทำอะไรก็ตามโดยไม่พิจารณาให้รู้เสียก่อนว่าเมื่อทำแล้วผลที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไรก่อนจะทำการทุกอย่างต้องรู้ว่าเป็นการทำให้เป็นเหตุดีหรือไม่ดี คือ จะก่อให้เกิดผลดีหรือไม่ดี ซึ่งมีผู้ให้เหตุผลสนับสนุนไว้ว่า “การรู้จักเหตุ คือ รู้จักพิจารณาเหตุใด จะทำให้เกิดผลใด ทำอะไรให้พิจารณาให้รู้ก่อนว่าเมื่อทำแล้วผลที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร ก่อนจะทำการทุกอย่างต้องรู้ว่าเป็นการทำให้เป็นเหตุดีหรือไม่ดี ถ้าผู้นำยึดหลักการดังกล่าว จะเป็นผู้พิจารณาหาเหตุ เป็นการวางแผนการปฏิบัติ เพื่อให้การแสดงบทบาทและการทำหน้าที่บรรลุผลสำเร็จ” (สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), 2536)

2. ความรู้จักผล (อัตถัญญตา) คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ต้องการ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้น เนื่องมาจากการปฏิบัติหรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ซึ่งหลักธรรมหรือภาชิตนั้น ๆ ว่ามีความหมายอย่างไร มีความมุ่งหมายอย่างไร กำหนดไว้หรือพึงกระทำตามบทบาทที่พึงประสงค์เกิดประโยชน์อะไร การที่บุคคลกระทำอยู่มีจุดมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะมีผลอย่างไร ซึ่งมีผู้ให้เหตุผลสนับสนุนไว้ว่า “เป็นผู้รู้ผลหรือประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการกระทำ สามารถรู้ถึงจุดมุ่งหมายของธรรมได้อย่างชัดเจน รู้ว่าประเพณีธรรมข้อนี้จะได้รับผลน้อยอย่างชัดเจน รู้จักไขว่คว้าหาผลประโยชน์แต่ตนเองเพราะการเห็นด้วยปัญญาว่าเกิดผลดีจากการปฏิบัติ” (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2548)

3. ความรู้จักตน (อัตตัญญตา) คือ รู้ว่าเรานั้นว่าโดยบทบาท ฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น แล้วประพฤติให้เหมาะสมและรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป โดยมีผู้วิเคราะห์ไว้ว่า “การรู้จักตนเองโดยฐานะ กำลัง ความรู้ ความถนัด และคุณธรรม ว่ามีเท่าไร อย่างไร แล้วปฏิบัติตนให้เหมาะสม และดำเนินการต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ตลอดจนแก้ไขพัฒนาปรับปรุงตนเองให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป”(พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2546)

4. ความรู้จักประมาณ (มัตตัญญตา) คือ ความพอประมาณในบทบาท เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ คฤหัสถ์รู้จักประมาณในการจ่ายโภชนาหาร พุทธมหากษัตริย์รู้จักประมาณในการลงทัณฑ์อาชญาและการเก็บภาษี เป็นต้น โดยมีผู้วิเคราะห์ไว้ว่า “เป็นความพอดี ความพอเหมาะ ความพอควร ความพอประมาณ คือ การรู้จักทำทุกสิ่งทุกอย่างหรือดำเนินชีวิตให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม”(สมหวัง วิทยาปัญญานนท์และคณะ, 2555)

5. ความรู้จักกาล (กาลัญญตา) คือ รู้กาลเวลาและระยะเวลาที่เหมาะสมพอควรหรือจะต้องใช้ในการประกอบกิจแสดงบทบาทที่ทำหรือปฏิบัติการต่าง ๆ เช่น ตรงเวลา เป็นเวลา ทันเวลา พอเวลา เหมาะเวลา เป็นต้น โดยมีผู้วิเคราะห์ไว้ว่า “เป็นผู้รู้จักประโยชน์ของกาลเวลา เวลาใดทำงาน เวลาใดควรหยุด สิ่งนี้ควรทำ เวลาใด ไม่ควรทำเวลาใด รู้จักการประมาณเวลาในปฏิบัติงานทุกอย่างเป็นเหตุให้เป็นคนตรงต่อเวลา รู้คุณค่าของเวลา ปฏิบัติงานได้เสร็จตรงตามเวลา ทำให้ได้รับความนิยมนยกย่อง มีผลให้เกิดความเจริญ” (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2548)

6. ความรู้จักชุมชน (ปริสัญญตา) คือ รู้จักประชุมชนและรู้จักที่ประชุม รู้กิจที่ประพฤติดต่อกับชุมชนนั้น ๆ ว่าชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะปฏิบัติกิจอย่างนี้ตามบทบาท จะต้องกระทำหรือพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น โดยมีผู้วิเคราะห์ไว้ว่า “การรู้จักถิ่น รู้จักชุมชน รู้ว่าสิ่งใดควรกระทำในชุมชนนี้เมื่อเข้าไปควรต้องทำกิจอย่างนี้ ควรต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนมีกฎเกณฑ์ มีจารีตประเพณี มีความต้องการอย่างนี้ ควรเกี่ยวข้องควรต้องสงเคราะห์ ควรบำเพ็ญประโยชน์” (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2546)

7. ความรู้จักบุคคล (บุคคลัญญตา หรือ บุคคลปโรปริญญตา) คือ รู้ถึงความไม่เหมือนกันของบุคคลว่า โดยอรรถาธิบายความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น รู้จักจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้น ๆ ด้วยดี ว่าควรจะคบหรือไม่คบ จะใช้ จะติเตียน เชิดชู และแนะนำคำสั่งสอนอย่างไรที่ตนสามารถแสดงบทบาทได้อย่างถูกต้อง เป็นต้น โดยมีผู้วิเคราะห์ไว้ว่า “การรู้จักประเภทบุคคลแต่ละคนว่าฉลาด เป็นคนพาลหรือเป็นบัณฑิต มีความสามารถมีคุณธรรมแล้วคบหาให้เป็นคุณประโยชน์ เลือกใช้ให้เหมาะสมแก่กิจการหรือเพื่อที่จะปฏิบัติกับเขาได้อย่างเหมาะสมและที่สำคัญก็คือจะได้สนทนากับเขาได้อย่างราบรื่น” (สมหวัง วิทยาปัญญานนท์และคณะ, 2555)

สรุป

การที่จะเป็นผู้นำที่ดีได้นั้นนอกจากจะต้องมีคุณสมบัติการเป็นผู้นำภายในตนเองแล้วจะต้องประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่คนในองค์กรด้วยและถ้าหากมีการบูรณาการใช้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อมาเป็นแนวทางและหลักปฏิบัติเพื่อเป็นการขัดเกลาให้บุคคลมีคุณธรรมและจริยธรรมภายในตนเอง โดยหลักสัปปริสธรรมทั้ง 7 ประการนั้น เป็นลักษณะของการเป็นผู้นำที่ดี ไม่ว่าจะเป็น การรู้จักเหตุ (ให้รู้ว่าเหตุใดเกิดผลใดและท้ายที่สุดของเหตุนี้จะเป็นอย่างไร) รู้จักผล (ให้รู้ว่าผลที่เกิดขึ้นเกิดจากอะไร) รู้จักตน (ให้รู้ว่าตนเองมีศักยภาพเช่นไร สามารถที่จะทำอะไรได้บ้าง ที่ฐานะอะไร และความรู้มากน้อยเพียงไร) รู้จักประมาณ (ให้รู้ว่าบทบาทตนเองเป็นเช่นไร ควรทำอะไรให้แก่สถานะของตนเอง ไม่ทำมากไปหรือน้อยไปในงาน) รู้จักกาล (ให้รู้ว่าเวลาใดควรทำอะไร และควรเป็นคนตรงต่อเวลา) รู้จักชุมชน (ให้รู้ว่าภายในชุมชนมีสถานการณ์เป็นเช่นไร เมื่อจะเข้าไปภายในชุมชนนั้นควรปฏิบัติตนอย่างไร ให้สมกับฐานะและบทบาทที่ตนเป็นอยู่) และรู้จักบุคคล (ให้รู้ถึงความแตกต่างของบุคคล ไม่มีอคติ และเป็นกลางต่อทุกฝ่าย) ทั้งหมดทั้งมวลที่กล่าวมานี้เพื่อเป็นแนวทางสำหรับผู้นำในองค์กรต่าง ๆ ให้สามารถบริหารสังคมอย่างมีประสิทธิภาพและให้พัฒนาต่อไป ภายใต้อาณัติโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2514). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- ทองอินทร์ วงศ์โสธร. (2544). *หลักและระบบบริหาร*. พิมพ์ครั้งที่ 15. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- นงลักษณ์ สุทธิวัฒนพันธ์. (2544). *พัฒนาบุคลิกผู้นำและนักบริหาร* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สุขภาพ.

- นางอัมพร วงศ์โสภา. (2555). รูปแบบภาวะผู้นำเชิงพุทธตามหลักสัปติธรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: กรณีศึกษาความคิดเห็นของประชาชน อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เนตรพัฒนา ยาวีราข. (2546). ภาวะผู้นำและผู้นำ และผู้นำเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพฯ: บริษัท เซ็นทรัลเฟเวอร์เพรส จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2546). ภาวะผู้นำ: ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2534). พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน). (2536). ธรรมศึกษา. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (อุฎฺฐายี). (2509). สัปติธรรม. กรุงเทพฯ: หนังสืออนุสรณ์เนื่องในโอกาสงานฌาปนกิจศพ นายชัย.
- สมหวัง วิทยาปัญญาพนธ์ และคณะ. (2567). บริหารด้วยสัปติธรรม. สืบค้น 10 เมษายน 2567, จาก <http://www.budmgt.com-budman/bm๐๑/goodman.html>
- สามารถ อานนโท. (2548). ภาวะผู้นำตามหลักสัปติธรรม (วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- อุทัย หิรัญโต. (2520). ศิลปะศาสตร์ของนักบริหาร. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- เอกชัย กี่สุขพันธ์. (2530). การบริหารทักษะและการปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองการพิมพ์.